

Cilka Trobec
Moj narečni jezik

Pred leti sem se odločila, da za diplomsko nalogo predstavim domače narečje. Malo zato, ker sem v sebi čutila, da to znam; malo zato, ker me je vselej zbolelo, ko so se ljudje delali norca iz naše domače govorice; nekaj zato, ker v šoli srečujem otroke, ki od materinega naročja znajo narečni jezik, zagotovo pa ne morejo s prvim šolskim dnevom preiti na knjižno rabo jezika.

Pa sem kaj hitro sklonila glavo v spoštovanju pred čudežem jezika, ki se pretaka iz roda v rod: rojeva, umira in spet rojeva, ki ga pa brez življenja človeka ne bi bilo.

Zajela sem lahko zelo malo, še manj zapisala. Omejiti sem se morala le na govorico svojega doma (Srednji vrh 3 nad Polhovim Gradcem, KS Črni Vrh in župnija Črni Vrh, po domače Pri Potrebuježu). V naslovu diplomske naloge sem uporabila kar hišno ime: Pri Potrebuježu pa govorimo takole; Pedagoška akademija, oddelek za razredni pouk, 1986; (PƏR PƏTRE'BUJEŽ PA ɣƏVƏ'REMA 'TAKLE).

Navajam nekaj primerov, da osvetlim odločitev, zakaj sem se omejila le na govorico domače hiše:

KS Črni Vrh leži na stičišču škofjeloškega, poljanskega in horjulskega narečja; hiše so oddaljene druga od druge in tako pri vsaki govorijo nekoliko drugače.

Saj niti doma nista ata in mama, oba rojena v Srednjem Vrhu, enako naglašala besede meso ≡ 'mesu ≡ me'su.

Navada je bila oponašati Srednjce: 'svije, sk'rije, cuje, 'vaɣi, kvaj (kuoj) (≡ svinja, skrinja, cunjja, ogenj, konj). V Črnem Vrhu bi rekli: svina (množina je svejne), skrina, cunjna (cuna), oɣi, kojn.

Na zelo majhnem področju sem odkrila več različic imena za Ljubljano ≡ Jeblana, Iblana, Ləblana, Leblana, Lublana.

pesa ≡ pisa ≡ pi:sa ≡ pejsa

ajda ≡ jejda

vrata ≡ du:r

brisača ≡ antle ≡ brisla ≡ brisle

teči ≡ letit ≡ dərɣalt in izpeljanka dərɣuzla

Srednji Vrh je od Črnega Vrha, kjer je središče KS s cerkvijo, šolo, trgovino in gostilno, oddaljen eno do dobri dve uri peš hoje. Za jezik sklepam na eno izmed oblik horjulskega narečja. Loči se od govorice drugih. Že od nekđaj govor Srednjcev (S'ri:dncāv) pri sosedih velja za zelo grdega.

Navajam nekaj primerov, zanje mislim, da so tudi med "krivci":

Jezik je brez melodije z neizrazitimi kratkimi in razcepljenimi samoglasniki.

Glas g izgovarjamo v grlu (γ).

Besedni naglas je večinoma korenski.

Obstaja dodatna sklanjatev, ki sem jo poimenovala E sklanjatev (veja ≡ veje, Marija ≡ Mārije; mlinar, pri mlinarju ≡ pər mlinari).

Še zmeraj uporabljamo predlog raz ≡ ərz.

Stopnjevanje : najbližji ≡ narb'liži

Vprašalnice: ali ≡ al, a ≡ a:, kajne ≡ a'ne ≡ jel

Nikalnici : ne ne ≡ ə ə ≡ η η (zadnji n)

V nekaterih zvezah se zvočnik m zlije v n : jaz sem ≡ jest sn, vidim ≡ vidn, pesem ≡ pi:sn, ...

Z glasom j najbrž mehčamo in tudi knjižna kombinacija n + j se izgovarja j:

Ljubljana ≡ Jeblana, Horjul ≡ Hərjuj,

Vipava ≡ Jepava, Kranj ≡ Kraj,

Gorenja vas ≡ γu'reje vas ...

Bog ≡ Bu:h

Ob tem, ko sem odkrivala pravila in zakonitosti domačega govora, sem v sebi utrjevala tudi mnenje, da mora učitelj tudi otrokovo govorico dojeti s srcem, če hoče, da ga otrok sprejme. Da je narečni jezik del otrokove osebnosti, ki jo je treba negovati in razvijati in da more otrok vzljubiti slovenski jezik šele preko svojega domačega (narečnega) jezika.

Ko sem bila še sama učenka, vem, da so se v šoli iz leta v leto pojavljale težave, ki so veljale za napake, v resnici so bile zakonitosti narečnega jezika. In tako so bili prizadeti in ranjeni učenci in težko je bilo učiteljem v njihovi nemoči, ker jezika učencev niso razumeli.

Težko je verjeti, vendar so skoraj vsa narečna pravila za knjižno rabo nepravilna. Navajam nekaj ugotovitev in nekaj razlik s knjižnim jezikom:

V prvem razredu so otroku veliko bližje narečne besede, knjižnih marsikdaj ne razumejo.

Posebno učenci s težavami veliko lažje pišejo tako, kot govorijo.

Učenci s težavami pri branju besedilo sproti prevajajo v jezik narečja.

Moti naglas.

Težave delajo razcepljeni samoglasniki.

V narečju prehaja do preglasa a v e za (c), č, ž, š, j; nekatere glasovne skupine niso obstojne; na koncu besed se tako kot v horjulščini izgovarjajo zveneči parni glasovi: z, ž, γ, b, d.

Otroci ne znajo izgovarjati g. (In ne razumem, zakaj slavisti komplicirajo, za nas je čisto dober γ.)

Nedoločnik je kratek, zmeraj na t.

Določna in nedoločna oblika sta enaki.

Izginja dvojina za ženski spol. Prihaja celo do enačenja ednine, dvojine in množine. Srednjega spola ni.

Besede narečnega jezika so zelo okrajšane.

Sklanjatev je več kot v knjižnem jeziku. Sklanjatvena in spregatvena obrazila so drugačna. Otrokom se zdijo pravilna in seveda, znajo jih.

Za narečje je značilen trdi l.

Moja diplomaska naloga Pri Potrebuježu pa govorimo takole je obsegala:

1. Glasoslovje

Poskusila sem kratko in shematično prikazati glasove iz govornice Potrebuježevih.

2. Oblikoslovje

Oblikoslovni opis domačega jezika sem podala s pomočjo sheme (Kopčavar, Jezikovna vadnica). V nekaterih poglavjih sem morala preko sheme, ker sem odkrila novo.

3. Potrebuježevi

Besedilo je bilo napisano in posneto v narečju.

4. Kasete (Pri Potrebuježu pa ...), kasete nimam več. Posneto sem imela domačo govornico, starinsko molitev Zdrava Marija in posneto govornico nekaj ljudi iz Srednjega vrha.

Takrat sem v uvodu zapisala, da je bilo delo izredno zanimivo in pestro in da vsaj oblikoslovja ne bi obdelala še enkrat na tak način. Tudi zdaj ga ne bi. Minilo je nekaj let in komaj verjamem, da sem nalogo delala jaz. V povzetku sem večino primerov povzela po diplomski nalogi, nekaj stvari sem odkrila in dodala na novo. Zdaj se mi že marsikaj vidi in sliši malo drugače ...

Še zmeraj pa ne morem drugače, kot skloniti glavo v spoštovanju pred čudežem jezika in pred Njim, ki nam ga je podaril.